

SRAFFA PIERO

Abstrakt

Tato práce se věnuje odkazu původem italského ekonoma Piera Sraffy, který spadá myšlenkami do směru zvaného neoricardiánství, někdy označovaného podle samotného Sraffy srafiánství. V úvodu práce jsou uvedena jeho díla a dále pak jeho stručný životopis. Po představení samotného autora je naznačen ve svých hlavích rysech směr, jehož je Sraffa představitelem a uvedeni i další významní ekonomové, kteří do něj svými myšlenkami spadají. Je zde rozebráno také Sraffovo nejvýznamnější dílo *Výroba zboží pomocí zboží* a popsány hlavní myšlenky obsažené v tomto díle.

Klíčová slova:

Neoricardiánství, neoklasicismus, standardní zboží, kapitál, marginalistická teorie, proces reprodukce, dokonalá konkurence

Key words:

Neoricardinalism, neoclassicism, standard commodity, capital, marginal theory, reproduction proces, perfect competition

Names:

Bharadwaj K., Garegnani P., Harcourt G. C., Hayek F., Keynes J.M., Marshall A., Pasinetti L. L., Ramsey, F., Ricardo D., Robins J., Roncaglia A., Spaventa L., Sraffa P., Steedman I., Walras L., Wicksell K., Wittgenstein L.

Piero Sraffa byl významný italský ekonom 20. století, který se narodil 5. srpna 1898 v Turíně, v Itálii. Sraffův otec byl profesorem obchodního práva. V roce 1920 přivedl Sraffu jiný významný ekonom J. M. Keynes na univerzitu v Cambridge, kde byl později jmenován knihovníkem. To mu umožnilo zabývat se sbíráním a editací spisů D. Ricarda. Tato jeho editace dosáhla nebývalých rozměrů. Sraffovým nejvýznamnějším dílem je však jeho *Výroba zboží pomocí zboží*, publikovaná v roce 1960. Piero Sraffa zemřel 3. září 1983.

Díla Piera Sraffy:

"O vztazích mezi náklady a výnosy"

"Zákony výnosů v konkurenčním prostředí"

"Zvyšování výnosů a vzor firmy"

"Předmluva"

“Výroba zboží pomocí zboží“

Piero Sraffa byl jedním z velikánů ekonomie 20. století. Tento italský ekonom byl svého času jedním z nepostradatelných autorů ekonomických teorií, každá z jeho myšlenek byla ve svém

důsledku senzační. Jeho článek z roku 1926 o dokonalé konkurenci zvýraznil nápadnou nesmyslnost Marshallovy teorie firmy. Zformuloval zde otázku o charakteru rostoucích výnosů a jejich slučitelnosti s dokonalou konkurencí. Vyslovil také názor, že mnohá tření a nedokonalosti ekonomického systému se nevyskytují náhodně, nýbrž jsou vědomě vytvářena výrobci a analýza by se teda spíše než od dokonalé konkurence měla začínat studiem monopolu. To vedlo k vývoji dvěma směry, první byl směr k produkci ve všeobecné rovnováze a druhý k více odvážné teorii o nedokonalé konkurenci od Joan Robinsové. V roce 1920 přivedl Sraffa J.M.Keynes do Cambridge. Blízký přítel italského revolucionáře byl často považován za marxistu. Sraffa se rychle stal součástí cambridgeského světa, byl členem legendární "cafeteria group" společně s Frankem Ramsey a Ludwigem Wittgensteinem, která prozkoumala v roce 1921 pojednání J. M. Keynese. Sraffa se právě s Keynesem spojil ve snaze pohrbit Friedricha Hayeka v debatách v ekonomických kruzích. Jeho ostýchavost před studenty mu udělala z přednášení pekelnou zkušenost. Keynes mu zařídil jmenování knihovníkem na King's College a ve snaze ho zaměstnat mu světil povinnost editace nové sbírky prací Davida Ricarda. Sraffa postupně sbíral a upravoval s neuvěřitelnou pečlivostí 20 let. Tato jeho sbírka dosáhla impozantních rozměrů. V roce 1960 Sraffa publikoval práci *Produkce zboží pomocí zboží*, ve které demonstroval, že je možné vyřešit problém invariantního měřítka hodnoty, který trápil Ricarda. Jeho systém standardní složené komodity je pomyslná konstrukce, v níž proporce, jakou komodity zaujímají na čistém výstupu, se rovnají proporcím, s jakými vcházejí do agregátních metod výroby. Složená komodita se rovněž nazývá standardní komoditou. Relativní ceny vyjádřené v jednotkách této komodity se nemění, pokud se nemění technologie. Sraffa rovněž ukázal, že při daných reálných mzdách a dané technologii bude determinována míra zisku spolu s relativními cenami. Zdůrazněny jsou také Wicksellovy efekty „*demonstrují, že v rozporu s teorií kapitálu na bázi mezní produktivity se reálná úroková sazba může lišit od agregátního mezního produktu kapitálu. Wicksell tvrdil, že zvýšení nabídky kapitálu (investic) nejenom ovlivňuje cenu nového kapitálu, ale také mění jednotky, v nichž je ohodnocena existující zásoba kapitálu. Argumentoval, že čistým efektem daného zvýšení mezd a poklesu úrokové sazby bude zvýšení hodnoty existujícího kapitálu. Odtud vyplývá že hodnota kapitálu ve dvou ekonomikách může být v důsledku rozdílné úrovně mezd a úrokové sazby rovněž různá, třebaže tyto ekonomiky mohou mít identická množství reálného kapitálu a používat stejné technologie. Tento efekt se nazývá cenovým Wickelsovým efektem. Reálný Wickelsův efekt se týká změn v používaných technikách, vyvolaných změnou úrokové sazby. Záporný Wickelsův efekt ve skutečnosti značí totéž, co Cambridgeská škola nazývá reversováním kapitálu: při nižší úrokové sazbě může být vybrána méně kapitálově náročná technika. Tento závěr protiřečí neoklasické teorii mezní produktivity kapitálu, která tvrdí, že s poklesem úrokové sazby (ceny kapitálu) budou vybírány kapitálově stále náročnější techniky*” (Pearce, 1995, str. 483) a jejich význam pro zhodnocování kapitálu. Podrobněji bude dílo rozebráno v dalším průběhu práce.

Neoricardiánství:

V ekonomickém myšlení hraje od 60. let 20. století významnou úlohu kritický směr založený na modernizaci teoretického přístupu klasické politické ekonomie, který bývá označován jako přístup z hlediska přebytku. Ambice představitelů tohoto směru, který je teoreticky volně spjat s postkeynesiánstvím, jsou značné. Snaží se přebudovat celou soudobou politickou ekonomii na základě obnovy “klasického přístupu”, jak ho interpretoval zejména italský ekonom Piero Sraffa, odmítají neoklasické základy soudobé politické ekonomie, zejména neoklasickou teorii mezní produktivity a v tomto ohledu jsou jejich teorie součástí antimarginální revoluce. Snaží se nahradit tyto teorie vlastní teorií ceny a teorií rozdělování vybudovanou na základech klasické politické ekonomie. Tento směr se většinou nazývá neoricardiánství, avšak vzhledem k úloze, jakou sehrála při jeho vzniku Sraffova interpretace

Ricarda, nacházíme v literatuře i označení “sraffiánství”. Za hlavní představitele neoricardiánství se považují vedle P. Sraffy, další italští ekonomové L. L. Pasinetti, P. Garegnani, A. Roncaglia, L. Spaventa, Angličan I. Steedman, Australan G.C. Harcourt a indická ekonomka K. Bharadwaj. Svě stoupence má ve všech vyspělých zemích a i v akademických kruzích je jeho vliv na vzestupu. Podstatně méně ovlivňuje běžné ekonomické vědomí a nemá téměř žádný vliv na utváření hospodářské politiky.

Sraffova výroba zboží pomocí zboží:

Piero Sraffa, který působil v letech 1927-1982 na Cambridgeské univerzitě ve Velké Británii, je považován za jednoho z nejvýznamnějších italských ekonomů, ačkoliv v literatuře je často uváděn jako anglický ekonom narozený v Itálii. Jeho rané práce sehrály důležitou úlohu při kritice Marshallovy teorie dílčí rovnováhy a daly popud ke vzniku teorie nedokonalé a monopolistické konkurence. Základem sraffovské revoluce se stala vedle jeho předmluvy k Ricardovým sebraným spisům práce *Výroba zboží pomocí zboží*. Vyšla v roce 1960, ale její první verzi zpracoval P. Sraffa již v roce 1928. Cílem této práce bylo obnovit analytický základ “přístupu z hlediska přebytku”, který je podle Sraffy charakteristický pro celou klasickou ekonomii i K. Marxe, a souběžně s tím vypracoval soubor analytických základů, které by tvořily logicky konzistentní teoretický základ. Ten by měl umožnit překonání těžkostí, do nichž se dostala klasická škola politické ekonomie. Dále měla Sraffova koncepce poskytnout východiska pro zásadní kritiku tradiční neoklasické teorie kapitálu a rozdělování. Východiskem Sraffova pojetí ekonomické teorie je chápání ekonomických procesů jako neustálé reprodukce materiální základny lidské společnosti. V tomto smyslu je rovněž třeba chápat i název jeho práce *Výroba zboží pomocí zboží*. Sraffa odmítl jednosměrný postup od výrobních činitelů ke spotřebnímu zboží (statkům) a službám, který je charakteristický pro neoklasickou ekonomii, a pojal výrobní proces jako kruhový, tj. jako proces reprodukce. Na počátku výrobního období se vynakládají určitá množství určitého konkrétního zboží jako výrobní prostředky či existenční prostředky pro pracovníky. Jejich použití v soustavě výroby vytváří produkt, který je větší než původní zálohované zdroje. Rozdíl mezi vytvořeným produktem a zálohovanou zásobou výrobních prostředků pro pracovníky tvoří “přebytek”. P. Sraffa ho definuje jako část celkové produkce, kterou lze rozdělit po obnovení původní zásoby výrobních prostředků a existenčních prostředků pro pracovníky mezi kapitalisty a vlastníky půdy. Jak je známo bylo jedním z problémů Ricardovy teorie hodnoty to, že nevyřešil otázku výrobní ceny a nepodařilo se mu vysvětlit na základě teorie pracovní hodnoty existenci průměrné míry zisku. V tomto směru usiloval o to, nalézt měřítko hodnoty, které by umožňovalo měřit poměrné ceny zboží, aniž by odrážely změny v rozdělování (takže by se měnily pouze vlivem změn technologií výroby). Toto Ricardovo úsilí nebylo korunováno úspěchem a jeho teorie zůstala rozporná. To v dalším vývoji ekonomické teorie vedlo k opuštění teorie pracovní hodnoty.

Po více jak sto letech se k tomuto někdejšímu Ricardovu problému vrátil Sraffa a podal jeho teoretické řešení. P. Sraffa tvrdí, že cílem Ricardovy teorie pracovní hodnoty bylo vytvořit základ měření produkce nezávisle na rozdělování národního důchodu. Zmíněný Ricardův problém řeší Sraffa pomocí teoretické konstrukce tzv. složeného “standardního zboží”, tj. souboru zboží, který má tu výjimečnou vlastnost, že ho tvoří s výjimkou práce potřebné k jeho výrobě ve stejných proporcích stejné zboží, jaké vstupuje do jeho výroby. Z hlediska úlohy zboží v reprodukčním procesu rozděluje Sraffa všechny výrobky do dvou kategorií: základní a nezásadní výrobky. Základní výrobky jsou takové, které se užívají při výrobě jiných výrobků a jejichž cena je závislá na cenách jejich výrobních prostředků ve stejné míře, v jaké je sama podmiňuje. Toto zboží vstupuje buď přímo nebo nepřímo do výroby všech ostatních zboží. Nezákladní výrobky či zboží jsou ty, které do výroby ostatních přímo ani nepřímo nevstupují. Takové výrobky nemají na determinaci systému žádný vliv, jejich

funkce je zcela pasivní. Základní výrobky či zboží tvoří společně standardní systém, na jehož základě lze odvodit standardní zboží. P. Sraffa dokazuje, že lze takový soubor nalézt v každém reálném hospodářství, a že je možné odvodit ho pomocí vhodných multiplikátorů. Jeho význam spočívá v tom, že se poměrné ceny zboží měřené v tomto "standardním zboží" mění pouze tehdy, když se mění technologie výroby. Tím je řešen problém vlivu různých podílů fixního kapitálu při výrobě jednotlivých druhů zboží.

Vlastní řešení problému je podáno v rámci modelu, který má některé rysy společné s Walrasovou teorií celkové rovnováhy. Od Walrasovy koncepce se však liší jak předpoklady, tak závěry. Sraffův model se pohybuje v dlouhodobé ricardiánské rovnováze, práce je považována za homogenní a je jediným prvotním vstupem soustavy. Všechny ostatní vstupy mají povahu reprodukovatelných vstupů a autor předpokládá, že jsou výrobní koeficienty fixní, i když upozorňuje, že to není nezbytné. Soustava se reprodukuje v podmínkách dokonalé konkurence, z čehož vyplývá, že je tu průměrná míra zisku. Zatímco u Ricarda zajišťovalo určení vazby reálných mezd existenčním minimem determinovanost míry zisku, nedává P. Sraffa na otázku, co určuje sazbu mezd nebo zisku odpověď, protože je počet neznámých v jeho soustavě o jednu vyšší než počet rovnic. Proto musí být buď sazba mezd nebo míra zisku určeny mimo vlastní soustavu výroby. Piero Sraffa vychází z představy, že se sazba reálných mezd posunula nad úroveň existenčního minima a zahrnuje část "přebytku". Tím se stávají jak soustava poměrných cen, tak rozdělování národního důchodu neurčené. Z celé Sraffovy teoretické koncepce plyne závěr, že rozdělování národního důchodu určují třídní vztahy mezi kapitalisty a pracovníky (tj. podobný závěr jako sociologická teorie rozdělování francouzského sociologického směru).

Kritika marginalismu a obnova klasického přístupu je ve Sraffově díle spojena s odmítnutím mnoha význačných aspektů neoklasické ekonomie. Jedná se především o pojetí ekonomie jako vědy zkoumající ekonomické chování v podobě vztahu mezi cíli a vzácnými zdroji, které mají alternativní použití, a myšlenku, že je možné redukovat celou ekonomii na řešení problému maximalizace či minimalizace při daných omezeních.

Sraffův přístup je konstruktivistický. Zde sehrál důležitou úlohu vliv filosofa Ludwiga Wittgensteina. Izoluje problém vztahu mezi proměnnými cenami a proměnnými rozdělováními národního důchodu "in vacuo" a uvažuje pouze ty faktory, které jsou relevantní z hlediska zkoumané problematiky. Úroveň výroby v jednotlivých sektorech zde hraje roli daných veličin a analýza má povahu "snímku" soustavy hospodářství na daném stupni rozvoje. P. Sraffa zde abstrahuje od historického času a v tomto ohledu se jeho koncepce blíží pojetí času v neoklasické teorii. Uvažovaný problém je izolován od ostatních tradičních problémů ekonomie, jako je rozhodování o rozsahu hospodářské činnosti, podmínkách prodeje vyrobeného množství zboží a změnách technologie. Tyto problémy je podle Sraffy třeba řešit zvlášť na základě jiných předpokladů a pravděpodobně i jinými nástroji ekonomické analýzy.

Z hlediska kritiky neoklasické teorie se považuje za zvlášť důležitý Sraffův závěr, že veličina kapitál (resp. hodnota kapitálu) nemá žádný smysl, když není známa soustava cen. V neoklasické ekonomii slouží k určení úrokové míry (míry zisku) teorie mezní produktivity, která předpokládá znalost hodnoty kapitálu. Tu však je možné určit až v okamžiku, kdy je známa soustava cen. Soustava cen však není určena, pokud neznáme úrokovou míru (míru zisku). Z toho vyvozuje Sraffa závěr, že neoklasická teorie se pohybuje v bludném kruhu, že není vnitřně konzistentní, protože v jejím rámci nelze měřit kapitál (hodnotu kapitálu) nezávisle na změnách v rozdělování nově vytvořeného produktu mezi mzdy a zisky (resp. úrok).

Destrukční důsledky pro neoklasickou teorii mezní produktivity má Sraffův a Pasinettiho teorém o návratu technik (reswicing). P. Sraffa a později ještě jasněji L. L. Pasinetti prokázali, že neexistuje jednoznačné pořadí jednotlivých technologií, ve kterém by platilo,

že vyšší míra zisku (či úroku) vždy povede k nižší kapitálové náročnosti a obráceně. Pokles míry zisku (či úrokové míry) může vést jak k přechodu k technikám s vyšší, tak k technikám s nižší kapitálovou náročností. Protože teorie mezní produktivity vychází z jednoznačné závislosti mezi kapitálovou náročností a mírou zisku (či úroku), zpochybňuje Sraffův a Pasinettiho teorém její obecnost.

Jak již bylo řečeno, používá se dnes pro dílo P. Sraffy a jeho pokračovatelů nejčastěji označení neoricardiánství. Neoricardiánství tvrdí, že jejich koncepce může být novým základem ekonomie, že poskytuje mikroekonomický základ makroekonomické teorii J. M. Keynesa a jeho pokračovatelů, a že je přesnější než učení K. Marxe. Tvrdí, že jsou schopni řešit všechny základní otázky týkající se výrobní ceny bez analýzy hodnoty. Podle ricardiánců je však ještě vážnější ta skutečnost, že není hodnota daná společensky množstvím práce konzistentním s analýzou cen, protože se veličiny v hodnotovém vyjádření všeobecně liší od vyjádření v cenách. Proto je třeba opustit pojem hodnota a stejně jako mnoho dalších Marxových myšlenek, jako je rozlišování mezi produktivní a neproduktivní prací, klesající míra zisku aj. Zbytek považují za podstatu "Marxovy teorie", kterou lze integrovat do moderního rámce ekonomické analýzy v tradici Ricarda-Marxe-Sraffy-Keynese a Kaleckého.

Neoricardiánská teorie má dvě základní stránky. První je kritika neoklasické teorie, jež spočívá především v kritice teorie mezní produktivity jako teorie rozdělování, která je založena na kritice koncepce kapitálu a na přechodu technik. V tomto směru je neoricardiánství součástí antimarginalistické revoluce. Druhou stránkou neoricardiánské teorie je konstrukce vlastního alternativního analytického systému.

„Neoricardiánská koncepce vychází z následujících předpokladů:

- 1. Společnost je obdobně jako v klasické politické ekonomii pojímána jako rozdělení na dvě základní protikladné společenské třídy - pracovníky a podnikatele. Podnikatelé disponují výrobními prostředky a uskutečňují výrobní rozhodnutí. Podnikatel nemusí být nutně vlastníkem výrobních prostředků, podstatné je pouze, že jimi plně disponuje, a že v důsledku toho řídí autonomním způsobem výrobní proces.*
- 2. Aktivita podnikatelů a pracovníků má odlišné výchozí motivace. Pracovníci nedisponují výrobními prostředky a jejich chování je převážně determinováno problematikou spotřeby a uspokojování potřeb. Podnikatel se naproti tomu orientuje na akumulaci kapitálu, která je považována za cíl sama o sobě a není bezprostředně spojena s vyhlídkami na vyšší úroveň spotřeby v budoucnosti. Protože podnikatelé disponují výrobními prostředky, řídí výrobu na základě autonomních rozhodnutí o vyráběných množstvích výrobků, výrobních technologiích, rozsahu investic. Všechna tato rozhodnutí jsou dělána mimo jakoukoli suverenitu spotřebitele.*
- 3. Vztahy mezi podnikateli a pracovníky jsou pojímány jako vztahy soupeření či boje, jehož předmětem je především rozdělování národního důchodu mezi mzdy a zisky. Proto není v neoricardiánské teorii rozdělování pojímáno výlučně jako technicky či funkcionálně determinované, jak je tomu v teorii mezní produktivity, ale jako flexibilní veličina, jejíž vývoj je determinován sociálním bojem.*
- 4. Neoricardiánská analýza se pohybuje v dlouhém období. Všechny statky jsou zde pojímány jako reprodukovatelné. Vzácnostní princip neoklasické ekonomie je zde nahrazen principem reprodukovatelnosti.“*

(Sojka, str. 356-357)

Všechny tyto výchozí principy staví jasně neoricardiánství do protikladu k neoklasické ekonomii a představují výrazné přiblížení k tradici klasické politické ekonomie. To platí jak o pohledu na společnost jako na třídně rozdělenou, tak i o rozdělování základními třídami.

Neoricardiánství má mnoho společných rysů s postkeynesiánskou ekonomikou. Neoricardiánská interpretace díla J. M. Keynesa se soustředí zejména na problematiku agregátní poptávky a s ní spojenou problematiku nedobrovolné nezaměstnanosti. Ostatní aspekty Keynesovy teorie odsunuje do pozadí. To se týká zejména úlohy peněžních faktorů a teorie preference likvidity. P. Paregnani považuje dílo J.M. Keynesa za geniální ne zcela dokončený pokus o překonání neoklasické ekonomie, Keynesova teorie podle něj obsahuje nejen cenný přínos, ale i řadu neoklasicismem ovlivněných teorií. Aby jasně vystoupily inovativní stránky Keynesovy teorie, je třeba potlačit pozůstatky tradičních neoklasických přístupů. To platí zvláště pro teorii rozdělování a s ní spojenou teorii investic. Garegnani proto doporučuje spojení Keynesovy teorie efektivní poprávky s ricardiánskou teorií.

Některé závěry neoricardiánců jsou do značné míry výsledkem ovlivnění jejich přístupu neoklasicismem, o jehož překonání se snaží. Je to spojeno především s jejich pojetím dokonalé konkurence a rovnováhy. Podle neoricardiánců stačí pro určení míry zisku a soustavy výrobních cen údaje o vyráběných množstvích zboží a reálné mzdě. Současně s tím i množství práce, která jsou ztělesněna v různých zbožích, mohou být známa jen, jsou-li známy výrobní podmínky. Z těchto skutečností vyvozují závěr, že při určení míry zisku nebo výrobních cen nehrají hodnoty dané společensky nutným množstvím práce podstatnou úlohu a jsou tedy při analýze směnných vztahů zbytečné.

Otázkou, která zůstává v neoricardiánské koncepci nezodpovězena, je problém, čím jsou vlastně determinována vyráběná množství jednotlivých zboží a na jakém principu se volí použitá technologie.

Někteří neoricardiánci si nicméně uvědomují, že jejich teoretická koncepce se tím dostává do slepé uličky. Luigi Spaventa upozorňuje na to, že neoricardiánská teorie skončila alespoň tedy ve svých extrémních formulacích tím, že stejně jako neoklasicismus vyloučila z ekonomické analýzy celou řadu účelných a užitečných koncepcí a omezila ji natolik, že v ní nezbyl prostor pro poptávku, peníze, finanční instituce ani dynamiku. Kromě určení poměrných cen (výrobních cen) a vztahu mezi zisky a mzdami zůstává model nadále otevřen na všechny strany. To se týká jak určení úrovně cen a jejich vývoje, tak úrovně poptávky, nominálních mezd, úrokové míry a přechodu z jednoho stavu dlouhodobé rovnováhy do jiného. Tuto otevřenost lze interpretovat jako důsledek teoretické rigoróznosti. Zrovna tak se ale může jednat o projev jisté neschopnosti ricardiánské teorie poskytnout výklad nejdůležitějších ekonomických jevů a procesů naší doby, čímž nechává prostor pro jejich vyložení pomocí alternativních teoretických koncepcí. Také proto někteří ekonomové v tomto směru hovoří o krizi neoricardiánství.

Použitá literatura:

CAMERON, R. (1996): *Stručné ekonomické dějiny světa*. Victoria Publishing, Praha, 1996.

PEARCE, D. W. (1995): *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. Victoria Publishing, Praha, 1995.

SOJKA, M. (2000): *Dějiny ekonomických teorií*. Karolinum, Praha, 2000.

THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT WEBSITE[online],

URL: <http://cepa.newschool.edu/het/profiles/sraffa.htm>

24. 5. 2007

David Dostal

3. ročník, K04624